

Анна ҐНАТИШИН-ДЗІКОВСКА

ПЕРСПЕКТИВИ РЕАЛІЗАЦІЇ СТАБІЛІЗАЦІЙНОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Проаналізовано динаміку процесу європейської інтеграції. Обґрунтовано напрямки вдосконалення стабілізаційної функції держави в економіці, що інтегрується. Висвітлено переваги та недоліки механізму дуалізму стабілізаційної функції держави.

The dynamics of european integration process is analyzed. The directions of improvement of the state's adjustment function in integrating economy are substantiated. The pros and cons of the mechanism of the state's adjustment function dualism are ascertained.

Економічна роль держави в умовах поглиблення європейської інтеграції є одним із найважливіших аспектів, що вимагає поглибленої теоретичної інтерпретації. Процес інтеграції передбачає взаємозалежність державного та наднаціонального рівнів. Динаміка процесу європейської інтеграції стала підставою досліджень ефективної реалізації традиційних економічних функцій держави (стабілізаційна, алокаційна, редистрибуційна)¹ на різних рівнях влади. У цьому контексті розуміння економічної ролі уряду, представлене у сучасній фаховій літературі, у світлі існуючих ринкових перетворень видається неактуальним. Подібне об'єктивно зумовлене ігноруванням політичних наслідків існування в світовій економіці взаємозалежності, зумовленої двома процесами: інтеграцією вітчизняних ринків і розвитком наднаціональних структур.

Стабілізаційна функція, що є предметом дослідження у даній статті, породжує суперечки в економічній теорії [46, 99–109]. Так, зокрема, в результаті змін, які відбуваються в економіках країн Європейського і Валютного Союзів, змінилися умови, способи і засоби ре-

алізації стабілізаційної функції через державні органи. У момент створення одновалютної зони євро почав функціонувати так званий механізм стабілізаційної дуалізації функцій держави. Його суть полягає у перенесенні попередніх компетенцій держави (у сфері монетарної та фіскальної політики) на наднаціональний рівень таким чином, щоб найефективніше реалізувати мету макроекономічної стабілізації як в окремих державах-членах ЄС, так і в рамках Економічного та Валютного Союзу загалом [45, 183–200]. Результатом цього стала концентрація інструментів монетарної політики на наднаціональному шаблі та вертикальна і горизонтальна координація інструментів фіскальної політики.

Маючи на увазі зміни, що відбуваються, метою статті є ідентифікація стратегічних векторів еволюції стабілізаційної функції держави в економіці, що інтегрується. Для вирішення проблем потрібно збалансувати переваги та недоліки механізму дуалізації стабілізаційної функції держави. Таким чином, можна здійснити ідентифікацію територій, де наднаціональний рівень має переваги над державним із метою забезпечення макроекономічної стабілізації.

Вказуючи на переваги дуалізму стабілізаційної функції держави, доцільно звернути увагу на головні тези теорії оптимальних ва-

¹ У статті застосовано класифікацію економічних функцій держави, представлену в класичній праці в галузі public economics та розвинутої К. Байном та П. Говельсом. Ця класифікація охоплює три головні чинники: стабілізацію, редистрибуцію та аллокацію [43, 38–46].

лютих зон. В економічній літературі зазначається, що регіон може становити оптимальну валютну зону тоді, коли використання спільних грошей не спричиняє погіршення добробуту [9, 677]. У цьому контексті в літературі з цього питання зазначено такі переваги, що впливають з утворення монетарної спільноти і пов'язаного з цим факту передачі частини компетенції держави на наднаціональний рівень [27, 17–18]:

- зменшення трансакційних витрат для ведення діяльності, пов'язаної зі спільною валютою;
- стабілізація цін, оскільки пропозиція грошей контролюється політично незалежним Європейським Центральним Банком;
- зростання обсягів обміну товарів у результаті зменшення валютного ризику;
- нагромадження капіталу.

Перейшовши на вищий ступінь деталізації, можна ідентифікувати позитивні аспекти асиметричної стратегії політики стабілізації Європейського Економічного та Валютного Союзу (ЄЕВС). Високий рівень авансованих процедурних та інституційних зв'язків позитивно впливає на досягнення стабільних макроекономічних умов шляхом таких аспектів, як: уніфікація законодавства і чіткий поділ компетенції та відповідальності за реалізацію визначених цілей макроекономічної стабілізації за допомогою окремих установ державного і наднаціонального рівня. Без сумніву, в аспекті реалізації стабілізаційної функції позитивний вплив має прагнення окремих держав до реалізації спільних економічних цілей, визначених насамперед положеннями Трактату про Європейський Союз (ТЄС). Спільні правові рамки економічної політики та чіткі спільні цілі щодо макроекономічної стабілізації спричиняють щоразу більшу номінальну та реальну конвергенцію між державами ЄЕВС. Переваги дуалізму стабілізаційної функції держави полягають як і в реалізації наднаціональної монетарної політики (прозорості монетарної політики), так і в збереженні прав за державами-членами ЄС і координації фіскальної політики (ефектив-

ності політики фіскальної консолідації). Кожна з цих переваг прямо чи опосередковано впливає на мету політики макроекономічної стабілізації держав-членів Європейського Союзу та усієї зони євро.

Прозорість монетарної політики Європейського Центрального Банку трактується у фаховій літературі як чинник, який впливає на надійність, дисципліну та передбачуваність монетарної політики. Найбільш загально вона визначається дотриманням засади відкритості у грошовій політиці та – як наслідок – стосується чіткої і розбірливої передачі інформації через центральний банк суб'єктам ринку. Останні, знаючи мету монетарної політики, стратегію і тактику дій фінансових органів влади, не мають труднощів із передбаченням реакції з боку центрального банку, а це дає змогу скоротити процес трансмісії імпульсів грошової політики на рішення щодо інвестиції та споживання. Таким чином пришвидшуються необхідні економічні коректування, що й впливає на ефективність грошової політики [29, 7]. Більшість економістів єдині в думці, що більша прозорість монетарної політики сприяє покращенню приватного сектора, оскільки вона дає можливість більш вдало приймати рішення [22,2; 23,2]. Крім того, зазначається, що зараз важко розмежувати дискусію про прозорість (транспарентність) монетарної політики центрального банку з відповідальністю за її реалізацію, оскільки транспарентність є умовою відповідальності [21,4]. У багатьох джерелах із цього питання в рамках формулювання та інтерпретації показників прозорості монетарної політики вказується на діяльність Європейського Центрального Банку, яка сприяє зміцненню надійності наднаціональної монетарної політики, що в результаті може забезпечити більшу еластичність у пристосуванні політики до змінних економічних умов. Розвитку надійної наднаціональної монетарної політики сприяли інтенсивні дії у сфері національної макроекономічної політики, що відбувались перед передачею компетенції держави на наднаціональний рівень.

Вони в кінцевому результаті призвели до вирівнювання рівня розвитку країн, що особливо має позитивне значення для бідніших держав. Так, уніфікація інституційних структур економіки суттєво зменшила макроекономічні показники у номінальній (змінність цін) та реальній сфері (рівень безробіття).

Крім цього, впровадження єдиної валюти та спільної транспарентної монетарної політики позитивно вплинуло на вилучення негативних зовнішніх ефектів, що виникають у результаті девальвації. Окремі держави почали також впроваджувати механізм надійності монетарної політики [2,3]. У результаті критерій конвергенції рівня інфляції, вказаний у Маастрихтському Трактаті, став основою антиінфляційної репутації [42, 72]. З огляду на це, валютний союз здається особливо бажаним для країн із високою схильністю до інфляції, тобто з низьким рівнем надійності економічної політики. У літературі з цього питання виокремлено сфери, що сприяють збільшенню прозорості дій монетарних органів влади [16]:

- визначення грошової політики у рамках чітко окресленої стратегії та сформульованої мети;
- відкритий процес формулювання та реалізації монетарної політики;
- відповідальність центрального банку за реалізацію та виконання доручених завдань.

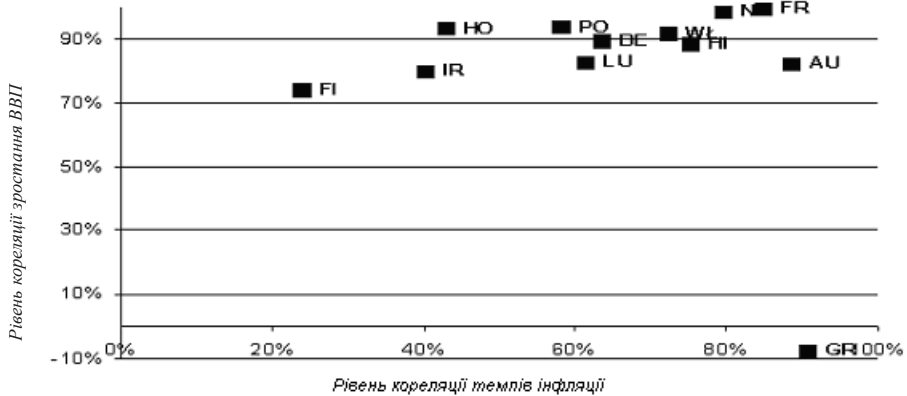
Учені Л. Біні-Смагху і Д. Грос, деталізуючи та кількісно визначаючи зазначені сфери, вказали, що Європейський Центральний Банк характеризується одним із найвищих ступенів прозорості монетарної політики (на першому місці знаходиться Центральний Банк Англії) [7, 20]. Дворівнева стратегія монетарної політики Європейського Центрального Банку та кількісна інфляційна мета можуть підтверджувати адекватність прийнятих рішень, спрямованих на макроекономічну стабілізацію. Нижчий рівень інфляції та нижчі процентні ставки – у поєднанні з вилученням курсового ризику – сприяють зменшенню рівня інвестиційного ризику, що переростає

у зростання інвестицій². Усунення курсових коливань сприятиме підвищенню прогнозованості експортерів та імпортерів щодо майбутнього рівня витрат і доходів, що сприяє розвитку торгового обміну. Зникає потреба запобігання курсовому ризику. Євро сприяє прозорості ринку завдяки безпосередньому порівнянню цін, зростанню конкуренції та оптимізації рішень споживачів і виробників. Упровадження єдиної валюти зменшує ризик спекулятивної “атаки” і валютної кризи.

Високий рівень кореляції між темпами економічного зростання та рівнем інфляції (див. рис. 1) на певній території характеризуватиметься подібністю макроекономічних “шоків” в окремих її регіонах [24, 6]. Таким чином, спостерігається конвергенція кон’юктурних циклів держав-членів, завдяки чому вони стають стійкішими до асиметричних економічних коливань.

Наближені низькі рівні інфляції у країнах-членах Економічно-Валютного Союзу сприяють економічному зростанню шляхом зменшення невпевненості щодо економічної діяльності. Наближення інфляції та утримання її на низькому рівні дозволяє також попередити ризик суспільних конфліктів, що дестабілізують економічне життя. Загалом зазначимо, що монетарна інтеграція повинна бути вигідною впродовж тривалого часу для країн з високою схильністю до інфляції, якими в ЄС є головним чином периферійні держави. Здійснений Європейським Центральним Банком аналіз середніх рівнів інфляції перед і після приведення в дію механізму дуалізму стабілізаційної функції держави вказує на очевидний спад рівня інфляції у Греції, Португалії та Італії. Незважаючи на те, що рівень інфляції у цих державах є вищим від середнього значення у Європейському Союзі, що дає можливість визнати позитивною територію дуалізму стабілізаційної функції держави. Аналіз попереднього досвіду країн Економічно-Валютного Союзу вказує, що

² У фаховій літературі з цього питання відсутній консенсус щодо впливу Економічно-Валютного Союзу на зміну інвестиційної поведінки [5].

Рис. 1. Кореляційна залежність темпів зростання ВВП та рівня інфляції у держав-членів Економічно-Валютного Союзу (із зоною євро) у 1999–2005 рр. *

* Розраховано на основі даних [37, 182–203].

наднаціональна монетарна політика стала способом досягнення зростання добробуту шляхом ізолювання грошей від впливу державних політиків. Країни, де джерелом нестабільності є грошова політика фінансових органів влади, можуть стати бенефіціантами передачі частини своєї компетенції на наднаціональний рівень. Це впливає з того факту, що Європейський Центральний Банк має достатньо потужні статутні повноваження для утримання цінової стабільності. Євросоюз загалом може мати нижчий рівень інфляції, ніж будь-хто з його членів перед інтеграцією, якщо Європейський Центральний Банк, завдяки своїй інституційній побудові та міжнародному контролю, матиме кращу репутацію щодо цінової стабільності, ніж центральні банки країн-членів.

Переваги дуалізму стабілізаційної функції держави підтверджує Звіт Європейської Комісії з питань Державних фінансів Економічно-Валютного Союзу-2004, де підкреслюється, що фінансова дисципліна та ефективні державні фінанси не лише досягаються шляхом економічного розвитку, а й спричиняють розвиток макроекономічного середовища, що сприяє потенційному зростанню. Фінансова програма шляхом недопущення зростання фінансового дефіциту запобігає негативному його впливу на майбутній дохід [35, 161–178].

Вищезазначеним принципом керувались під час приведення в дію механізму дуалізму стабілізаційної функції держави. Трактат про Європейський Союз, який є правовою основою для передачі компетенції держави, зокрема стабілізаційної функції на наднаціональний рівень, встановив принципи фінансової політики. Вони були доповнені Пактом стабільності та зростання (ПСЗ) із метою консолідації державних фінансів. Макроекономічний вплив фінансової консолідації не виявився негативним, як наводиться у традиційній кейнсіанській теорії. Враховуючи зниження процентних ставок (внаслідок зменшення фінансових ресурсів державного сектора), зниження коштів на виробництво (в результаті зменшення державних виплат шляхом їх передачі до приватного сектора) та призначення соціальних видатків на ефективніші цілі можемо стверджувати, що фінансова консолідація насправді сприяє появі позитивних ефектів. Вплив фінансової консолідації на економічне зростання особливо відчутний в тих країнах, які мають високі рівні державного боргу та значний публічний сектор (Ірландія, Голландія, Бельгія), що підтверджує ефективність некейнсіанських шляхів [1].

Фінансові принципи Трактату Європейського Союзу виявилися ефективними і в багатьох країнах сприяли зменшенню дефіциту

державного боргу. На ефективність цих принципів вплинула низка чинників, зокрема:

- прозорість та простота принципів, що спирається на єдиний стандарт звітності ESA'95;
- визначення наднаціонального суб'єкта, що відповідає за моніторинг успіхів у межах виконання встановлених критеріїв (Європейська Комісія);
- чіткий зв'язок із переліком санкцій та винагород (можливість участі чи виключення з групи елітного кола держав, що володіють спільною валютою).

Так, у 1992 р., коли був підписаний трактат Європейського Союзу, дефіцит бюджету в Італії становив 10,7% ВВП. Водночас аналогічний показник у Німеччині становив 2,6% ВВП. Вступ до ЄВС передбачав забезпечення відповідності Маастрихтським критеріям, що сприяло зменшенню рівня дефіциту майже на 2 пункти. У 1999 р. бюджетний дефіцит в Італії становив 1,7% ВВП і майже зрівнявся з аналогічним показником Німеччини (1,5% ВВП). Відхилення стандартів щодо рівня дефіциту між державами ЄС зменшилося із 4% у 1991 р. до 2,1% 1999 р. Учений З. Дарвас та його однодумці доводять, що такий фіскальний збіг має позитивний результат у синхронізації кон'юнктурного циклу між державами [18].

Аналізуючи ефективність фіскальної консолідації на території держав-членів зони євро, потрібно також зазначити роль транспарентності щодо формування бюджетної політики. Прозорість фіскальної політики можна сформулювати як ситуацію, коли уряд передає господарським суб'єктам доступну та зрозумілу інформацію у фіскальній сфері. При цьому до критеріїв фіскальної прозорості належать [15; 32]:

- чітке визначення ролі та відповідальності фіскальних органів влади;
- широкий публічний доступ до матеріалів щодо минулої, теперішньої та майбутньої діяльності фіскальних органів влади;
- відкрита процедура підготовки, виконання та звітності річного бюджетного плану;
- інтегральність фіскальних даних.

Крім цього, звертається увага на реальний річний бюджет, що містить також оцінку на наступні роки; середньострокові фіскальні плани, які є основою для планування річних бюджетів; бюджетні документи, у яких вказують середньострокові цілі; регулярне здійснення аналізу фіскальної стабільності (довгостроковий ризик). У літературі з цього питання та в аналізі економіки держав ЄС зазначається, що покращенню шкали прозорості фіскальної політики сприяє здійснення контролю над державними фінансами, скорочення коштів на виплату державного боргу (зокрема шляхом зменшення премій за ризик та інформування суб'єктів ринку про наміри фіскальних органів влади).

Підсумовуючи вищенаведені міркування, можемо стверджувати, що реалізація принципів політики макроекономічної стабілізації, які зміцнюють транспарентність дій в межах фіскальної і монетарної політики, видаються позитивним аспектом передачі частини компетенції держави на наднаціональний рівень у рамках стабілізаційної функції.

Попередні позитивні результати механізму дуалізму стабілізаційної функції держави є відчутними для визначеної групи країн та стосовно обраних показників макроекономічної рівноваги. Причини безвихідного становища, в якому зараз знаходиться багато держав ЄС, та зона євро як цілісність, є предметом багатьох трактувань, які можна поділити на дві групи. З одного боку, окремі вчені (так названі структуралісти) вважають, що відмінності в економічному зростанні виникають в основному через структурну відсутність еластичності, яка не має нічого спільного із принципами мікроекономічної стабілізації. Інші ж (макроекономісти) стверджують, що насамперед Трактат Економічного Союзу, а згодом Пакт стабільності і зростання запровадили принципи, які породили неефективну макроекономічну політику, що стала перешкодою для можливостей європейського економічного зростання [47, 5]. Враховуючи позитивні аспекти механізму дуалізму стабілізаційної функції держави, з

кому рівні, який перевищував встановлений ліміт. Учений В. Якобік звертає увагу на певне протиріччя, яке полягає в тому, що політично та економічно найсильніші держави (Німеччина, Франція) намагаються запобігати так званім фіскальним зовнішнім ефектам, що виникають з некооперативних дій урядів у галузі бюджетної політики, а одночасно саме ці країни є джерелом “шоків” для країн-членів ЄС [28, 9–10].

Той факт, що бюджетні проблеми стосуються двох найбільших країн зони євро, істотно відображається на практичному трактуванні принципів, що впливають з Пакту стабільності та зростання. Франція і Німеччина – в результаті значного послаблення кон'юнктури – вирішили уповільнити процес скорочення дефіциту та наближення до бюджетної рівноваги. Ці країни визнали, що першочергове значення має мета сприяння економічному зростанню. Звідси випливає прийняття обома країнами планів скорочення податків, незважаючи на існування надмірного бюджетного дефіциту. Хоча жодна з цих країн не порушує принципів, які впливають з Трактату Європейського Союзу і Пакту стабільності та зростання щодо бюджетної дисципліни, спільні проблеми країн, які мають великий вплив на прийняття рішень у рамках Ради Європейського Союзу знижують ймовірність застосування цих принципів щодо будь-кого з них [33, 80]. Крім того, легкість, із якою ці держави можуть свідомо ламати фіскальні принципи, підриває їх надійність. У цьому контексті зазначається також, що увесь механізм процедури надмірного дефіциту є дуже складним. Він створює багато можливостей для маневрів, особливо фінансових маніпуляцій, і при чіткій фіскальній політиці дозволяє маніпулювати бюджетним дефіцитом так, щоб уникнути грошового штрафу, якщо хоча б раз у п'ять років дана держава зведе дефіцит нижче 3% ВВП [4, 33–34]. Додатково, країни Європейського Економічно-Валютного Союзу можуть опинитися перед спокусою представити неточні прогнози своєї бюджетної політики. Може

з'явитися ризик, що вони будуть обмежуватися прийняттям поодиноких дій, які в довготривалому періоді не принесуть очікуваних ефектів у вигляді покращення ситуації у сфері державних фінансів [14, 33].

Враховуючи відсутність координації державного та наднаціонального рівнів, доцільно звернути також увагу на відсутність синергії між цілями та діями: цілі узгоджуються на рівні Євросоюзу, а впровадження їх у життя зобов'язує виконувати дії як на наднаціональному рівні, так і на рівні держави-члена Європейського Союзу. У літературі з цього питання вказано, що конфлікти між фіскальною та монетарною політикою з'являються в ситуації, коли функція мети Центрального Європейського Банку відрізняється від налаштування фіскальних органів влади та відсутності кооперації, яка звідси випливає [12,28]. Це виникає внаслідок того, що недоліком дуалізму стабілізаційної функції держави є відсутність організованої, системної компліментарності на різних рівнях діяльності [34, 11]. Документом, який має намір успішно координувати фіскальну діяльність державного рівня з метою забезпечення ефективної політики-міх єдиної монетарної політики та державної фіскальної політики, є Пакт стабільності та зростання. Проте цей документ, як уже зазначалось, часто є об'єктом критики.

Загальна критика Пакту дозволяє стверджувати, що, з одного боку, він дуже обмежує свободу щодо застосування бюджетної політики у сфері впливу на стан кон'юнктури. З іншого ж боку, зазначається, що суворі санкції важко застосувати на практиці, а це, в свою чергу, підриває надійність прийнятих Європейським Економічно-Валютним Союзом рішень стосовно дисциплінованості в сфері державних фінансів [38, 28-29; 10, 9-11]. Ось чому вчені М. Буті і П. Норд зазначають, що однією із причин невдачі Пакту стабільності та зростання є існування політичних циклів, яких Пакт не в змозі знівелювати [13, 4].

Черговим джерелом невдач вважаються встановлені наднаціональним рівнем крите-

рії конвергенції для окремих держав. Основною слабкістю прийнятого рішення вважається примус як фіскальної, так і монетарної рестрикційності – шляхом одночасного зменшення державного боргу, бюджетного дефіциту та рівня інфляції [20, 150]. Одночасне застосування рестрикційної грошової та бюджетної політики у країнах, що підписали Маастрихтський трактат у першій половині дев'яностих років минулого століття, забезпечило активізацію дефляційних процесів.

Ще одним недоліком, який впливає з дуалізму стабілізаційної функції держави, про що часто згадується у літературі, є втрата суверенності щодо здійснення монетарної політики (процентної ставки та валютного курсу) державою через членство в ЄВС. У результаті обмежується незалежність державної економічної політики, що створює труднощі для передбачення ефектів від використаних інструментів на наднаціональному рівні. Із втратою впливу на встановлення процентних ставок та валютного курсу як інструментів макроекономічної стабілізації пов'язана поява ризику асиметричних потрясінь. Уточнюючи вищезгаданий недолік, слід зазначити, що держави, вступаючи до Євросоюзу, не мають можливості використовувати експансивну монетарну політику для зрівноваження негативних ефектів на ринку праці. Із "асиметричним шоком" маємо справу у ситуації, коли явища негативно впливають на темп розвитку та рівень безробіття в одній країні і не стосуються інших країн ЄС. Як зазначає Р. Інман, кошти можуть бути більшими у тих державах Європейського Союзу, де внутрішня монетарна політика мала значну стимулюючу роль (Німеччина і Франція) [27, 18]. Так, у літературі з'являється й окреслюється проблема трикутника цілей, позбавлених внутрішньої єдності (impossible trinity). На інтегрованому просторі в умовах вільного руху капіталу під час проведення незалежної процентної політики неможливо утримати систему твердого валютного курсу. Для уникнення тиску на прийняття рішення щодо підвищення чи зниження курсу,

процентні ставки повинні бути пристосовані до рівня, встановленого центральним банком країни, з валютою якого пов'язана державна валюта. У цьому контексті, аби відступ від національної монетарної політики не призвів до втрати добробуту, необхідною є діяльність, спрямована на виконання критеріїв формування оптимальної валютної зони. Як зазначає Е. Войніцька, враховуючи переглянуті критерії валютної зони, від держав-членів ЄС вимагається забезпечувати [42, 78]:

- еластичність ринків праці та пов'язану з цим підвищену мобільність працівників (що враховує перерозподіл коштів);
- високу взаємну відкритість економіки;
- диверсифікацію міжнародних трансакцій;
- симетричність кон'юнктурних циклів (реальну інтеграцію).

Виконання вищенаведених критеріїв вимагає від держав низки економічних реформ, які не завжди узгоджуються з політичною волею органів влади. Крім цього, у контексті переходу монетарної політики на наднаціональний рівень зазначається, що Європейський Центральний Банк несе невелику відповідальність за власну діяльність. Ця теза була висунута на основі аргументів, що в Європі немає відповідних політично сильних установ, здатних контролювати його, а також у результаті не чіткого визначення мети наднаціональної монетарної політики у Трактаті Європейського Союзу (крім інфляційної мети) – Європейський Центральний Банк успішно обмежує ступінь своєї відповідальності за інфляцію тільки антиінфляційною метою [20, 180].

Економісти розділилися у поглядах щодо адекватності визначеної інфляційної мети, вважаючи її досить амбітною та мало еластичною. Вона не забезпечує можливості реагування у випадку існування певних несподіваних економічних порушень. Поступові антиінфляційні підходи, що застосовуються Європейським Центральним Банком у грошовій політиці у зоні євро, показали країнам-членам Європейського Союзу, що

у них практично обмежені можливості щодо запровадження змін у політиці сприяння економічному зростанню. З іншого боку, залишилися лише можливості змінювати цілі, завдання та інструменти бюджетної політики. Однак практика показала, що і в цій політиці питання свободи є достатньо обмеженим, що неминуче спричиняє необхідність пошуку розв'язання існуючих труднощів шляхом широкого кола структурних реформ [33, 29].

Підсумовуючи вищезазначені переваги та недоліки, що є проявом дії дуалізму стабілізаційної функції держави, слід зазначити, що такі наслідки відрізняються в окремо взятих країнах. Зважаючи на те, що створення Європейського Економічно-Валютного Союзу – це тривалий процес, а не одноразова подія, висувається низка пропозицій щодо подальшої еволюції стабілізаційної функції держави. Оминаючи вкрай песимістичні та нереальні прогнози про розпад Економічно-Валютного Союзу, можна вказати на два стратегічні вектори щодо реалізації стабілізаційної функції держави на національному та наднаціональному рівнях. З одного боку, він спирається на концепцію динаміки інтеграції за Баллассою, де зазначається, що економічний союз (і монетарний в т. ч.) є одним з етапів, що веде до цілковитого політичного союзу і передбачає централізацію стабілізаційної функції на наднаціональному рівні. З іншого боку, зазначаючи недоліки діючої системи, рекомендується дотримуватися попередньої компетенції державного та наднаціонального рівнів при одночасному проведенні ґрунтовних реформ. Напрошується висновок, що хоча економічна інтеграція може послабити можливість виникнення “асиметричних шоків”, існування країн-членів ЄС з їх індивідуальними рисами та перевагами буде постійним джерелом аналогічних змін у валютному союзі. Це стало об'єктивною передумовою формування висновку про те, що валютний союз може ефективно функціонувати лише за умови, якщо будуть зроблені подальші кроки у напрямку політичної єдності, яка по-

легшить подолання розладів політичного характеру. Учений П. де Грауве зазначає, що досить ймовірно є виникнення тиску, який схилить європейські держави до утворення політичного союзу, що впливатиме з самого існування валютного союзу [20, 38]. Ця гіпотеза вписується у федеральну концепцію, за якою логіка інтеграційного процесу та його кумулятивний характер вказують на те, що в майбутньому неминучо повинна бути еволюція від координації економічної політики до проведення єдиної централізованої на наднаціональному рівні економічної політики. На цей необхідний вибір вказувалось у Звіті Делорса, у якому зазначалось, що “...єдиний ринок – шляхом більшого зміцнення економічної взаємної залежності між країнами-членами Європейського Союзу – обмежить рамки вільного прийняття рішень країнами та зміцнить ефекти транскордонних потоків, що мають джерела у кожній державі, яка є членом Європейського Союзу. Це спричиняє необхідність ефективніше координувати політику між незалежними органами влади держав” [19, 75]. Крім того, як вважає К. Шелаг, повна централізація має низку переваг над координацією, оскільки вилучає такі недоліки, як, наприклад, високі витрати на діяльність, трудомісткість, неефективність та меншу прозорість [39, 31]. Така централізація повинна була б служити також забезпеченню надійних фінансових трансферів до країн, що долають наслідки потрясіння різного характеру [14, 29]. Спрямування Європейського Економічно-Валютного Союзу у бік федеральної структури спричиняє появу автономної стабілізаційної функції на наднаціональному рівні. Така діяльність вимагає серії адекватних реформ у межах бюджетної політики. Вони повинні зосередитися насамперед на збільшенні розмірів спільного бюджету (шляхом створення джерел доходу) – наднаціональний рівень одержав би право на формування податкової політики та встановлення механізму стабілізації, який забезпечив би досягнення рівня стабілізації, аналогічно як у Сполучених

Штатах [30, 1]. Зараз абсорбція шоку через державні бюджети залишається нормою в Європейському Економічно-Валютному Союзі, виникає тільки питання про поділ ризику в ситуації великого специфічного шоку. У цьому контексті висувається багато ідей щодо встановлення автоматичних стабілізаторів в масштабі Європейського Союзу. Проте вони на даний момент політично неможливі. У цій ситуації можливе використання інструменту страхування, що приводиться в дію через асиметричні порушення та можливості зібрати капітал Європейського Союзу (екстра-бюджет) і його трансфер у держав, що є членами ЄС, які зіштовхнулися з макроекономічними проблемами.

Перша опція могла би впровадитися шляхом утворення окремого, єдиного, але "універсального" резерву, який би використовувався з метою стабілізації. Він міг би мобілізуватися за допомогою Європейської Комісії шляхом автоматичних правил, не проходячи небажаної процедури. Крім цього, існувала б можливість доповнювати резерв впродовж року шляхом невикористаних вкладів. Аргументом, що сприяє другій опції, є той факт, що великі, специфічні для певної держави негаразди, є рідкістю, і з цієї причини такий резерв використовувався би рідко [11, 14–15]. Вказаний механізм забезпечував би розширення компетенції органів наднаціонального рівня, що вимагало б модифікації існуючих установ та інструментів державної політики і створення на цій основі нових, спрямованих на реалізацію спільної мети всього союзу та ефективність інтервенції [41, 18]. Єдина бюджетна політика сприяла б необхідності розширювати компетенцію наднаціонального рівня та перебирати на себе частину існуючих повноважень, що знаходились раніше у відомстві державної влади, як у сфері бюджетних доходів (податків), так і бюджетних витрат. Виникнення центральної фіскальної установи у зоні євро означало б відступ від існуючої асиметрії між централізованою монетарною політикою та децентралізованою бюджетною політикою. Завдя-

ки такому вектору змін можливо досягнути інституційної рівноваги між органами, відповідальними за реалізацію стабілізаційної політики [39, 31]. Інституційне від'єднання стабілізаційної (антициклічної) функції фіскальної політики від розподільної та перерозподільної функцій, що базується на формуванні незалежного фіскального органу (на кшталт центральних банків), дозволило б ізолювати його від політичного тиску [44, 19-20]. Альтернативною концепцією (менш радикальною), що також зменшує роль держави у виконанні стабілізаційної функції, є створення на наднаціональному рівні нових і, у вищій мірі, незалежних органів – комітетів фіскальної політики (Fiscal Policy Committees). Їх роль була б обмеженою до встановлення бюджетних цілей (розміру бюджетного дефіциту і державного боргу) та затвердження бюджетних законів. Це означає, що комітети фіскальної політики не мали б впливу на розмір бюджету, структуру податків чи розподіл бюджетних витрат (це надалі належало б до компетенції уряду та національного парламенту). Вони мали б можливість змінювати бюджетні цілі у випадку зміни економічної ситуації [10, 11–18].

Враховуючи вищенаведену концепцію, на сьогодні здається нереальним, щоб з політичних поглядів держави погодились із запропонованим рішенням. Відповідно до постанов Європейської Комісії у бюджетній стратегії, що буде реалізуватися у 2007–2013 р., зберігся існуючий порядок формування власних доходів загального бюджету Європейського Союзу. У результаті, як і раніше, бюджет Європейського Союзу не зможе виконувати більш значущої стабілізаційної функції [40, 103]. З огляду на це, рамки економічної політики Європейського Економічно-Валютного Союзу надалі будуть спиратися на механізм дуалізму стабілізаційної функції держави.

Проте проблеми держав-членів ЄС, що існували до цих пір, пов'язані насамперед зі слабкими темпами економічного зростання, високим рівнем безробіття чи невірноваже-

ними державними фінансами, вмотивовують країни зони євро до прийняття спільних дій. Ось чому Е. Хейн і А. Тругер аргументують, що сучасний прояв стабілізаційної політики в Європейському Союзі, на який наклав відбиток Маастрихтським Трактат, впливає з концепції описаної, як “новий монетаризм”. Теоретична основа цієї концепції є сумішшю монетаризму, неокласицизму і нової кейнсіанської економії. Як альтернативу пропонують (пост кейнсіанський) підхід, який може становити підставу для більш експансивної, орієнтованої на працевлаштування макроекономічної політики. Їх концепція базується на твердженні, що фіскальна політика може стабілізувати кон’юнктурний цикл за короткий період шляхом урівноваження циклічних дефіцитів та профіцитів; у тривалішому періоді може збільшити фактичний попит та потенційне зростання за допомогою політики, орієнтованої на інвестиційні позики [26, 21–22]. У цьому ракурсі П. Арестіс пропонує альтернативу до Пакту стабільності та зростання – “Пакт повної зайнятості, зростання і стабілізації”. У його рамках фіскальна політика сприймається як необхідний елемент макроекономічної політики для досягнення високого рівня попиту і кількості товару, яку зможуть купити за певний час, необхідний для утримання високого рівня господарської активності, при встановленій ціні (міркування спирається на економічний аналіз Кейнса) [3, 4–10]. У цьому контексті можна розглядати пропозиції щодо внутрішніх пристосувань у рамках Пакту стабільності та зростання. Вони не вимагають ґрунтовної реформи чи цілковитої зміни визначення принципів Трактату. Насамперед доцільно звернути увагу на еластичнішу інтерпретацію постанов Пакту стабільності і зростання, що повинно супроводжуватися зобов’язанням країн-членів Європейського Союзу активніше, ніж дотепер, консолідувати державні фінанси у період стабільної кон’юнктури. З метою удосконалення стратегії макроекономічної стабілізації звертається також увага на покращення діяльності Європейського

Центрального Банку. Відповідно до своїх завдань він повинен, крім прагнення утримувати стабільність цін, враховувати також економічні вимоги зростання та зайнятості. Таким чином, необхідно залучити цю установу до конструктивного діалогу з дисидентами щодо бюджетної політики та політики у сфері реформування заробітної плати.

На тлі вищезазначених міркувань пріоритетом для чіткої реалізації стабілізаційної функції як на державному, так і на національному рівнях висувається також необхідність продовжувати структурні реформи. До однієї з найістотніших належить реформа принципів функціонування ринку праці. У даному контексті особливе значення має здійснення політики, що збільшує здатність реагування ринків праці за допомогою підтримки професійної і географічної мобільності та встановлення рівня заробітної плати. Необхідним є також проведення структурної політики, що сприяє оптимізації співвідношення цін та заробітної плати з метою мінімізації показників рівня інфляції між окремими державами-членами ЄС.

Із метою здійснення вищезазначених дій усі держави-члени Європейського Союзу опрацювали державні програми на підставі спільного набору інтегрованих директив, які стосуються макроекономічної політики. Найважливішим макроекономічним викликом, що стоїть перед державами ЄС у найближчі роки, є бюджетний режим. Заходами, що мають забезпечити його тривалість у суспільстві, яке переживає процес “старіння”, насамперед виступають реформи пенсійної системи та системи охорони здоров’я, реформа ринку праці та короткострокова консолідація бюджету. Нові інтегровані директиви на 2005–2008 рр. відкрито закликають держави Європейського Союзу спрямувати публічні кошти на заходи, які сприяють економічному зростанню; модифікувати податкову структуру і систему послуг таким чином, аби збільшити потенційне зростання; і відповідним чином оцінювати відношення між державними видатками та реалізацією політичних цілей. Чіт-

ка реалізація реформ сприятиме збільшенню ефективності й дієвості стабілізаційної функції як на національному, так і наднаціональному рівнях. Вищезазначені дії видаються неминучими, якщо існуючий валютний союз буде користуватися високим рівнем довіри громадянськості і сприятиме економічній стабільності та зростанню заможності суспільства у країнах-членах Європейського Союзу.

Література

1. Alesina, R. Perotti, *The political economy and Budget Deficits*, NBER Working Paper 1996, nr 4637, tekst dostępny na stronie: <http://www.nber.org/papers/w4637.pdf> (z dnia 3.04.2005).
2. A. Alesina, I. Angeloni, L. Schuknecht, *What Does the European Union Do?*, Robert Schuman Centre for Advanced Studies, EUI RSC Working Papers 2002, nr 61.
3. P. Arestis, K. McCauley, M. Sawyer, *An Alternative Stability Pact for the European Union*, Working Paper 1999, nr 296, artykuł dostępny na stronie: <http://129.3.20.41/eps/mac/papers/0004/0004043.pdf>, (z dnia 18.01.2005).
4. J. Barcz, *Unia Gospodarcza i Walutowa. Aspekty prawne i instytucjonalne*, Sprawy Międzynarodowe 1999, nr 4.
5. A. Bartzokas, *European Financial Markets after EMU: A Review of Recent Literature and Evidence*, EIFC Working Paper 2001, nr 1, artykuł dostępny na stronie: <http://www.intech.unu.edu/publications/eifc-ft-papers/eifc01-1.pdf> (z dnia 20.01.2006).
6. I. Begg, *Economic Policy coordination in the UE: economic & political rationales*, paper prepared for the panel on "Three Modes of Economic Governance in the European Union: Increasing Synergies or Strange Worlds Apart?", EUSA biennial conference, Nashville, March 2003.
7. L. Bini-Smaghi, D. Gros, *Is the ECB sufficient accountable and transparent?*, European Network of Economic Policy Research Institutes Working Paper 2001, nr 7, artykuł dostępny na stronie: <http://www.enepri.org/Publications/WP007.pdf>, (z dnia 27.01.2006).
8. H. Buiter, *The "Sense and Nonsense of Maastricht" Revisited: What Have We Learnt About Stabilization in EMU*, CEPR Discussion Paper 2005, nr 5405.
9. M. Burda, Ch. Wyplosz, *Makroekonomia. Podręcznik akademicki*, Wyd. PWE, Warszawa 2000.
10. M. Buti, S. Eijffinger, D. Franco, *Revisiting the Stability and Growth Pact: grand design or internal adjustment*, European Commission, Economic Paper 2003, nr 180.
11. M. Buti, M. Nava, *Towards a European Budgetary System*, EUI Working Papers 2003, nr 8.
12. M. Buti, W. Roeger, J. in't Veld, *Monetary and Fiscal Interactions under a Stability Pact*, EUI Working Paper 2001, nr 8.
13. M. Buti, P. van den Noord, *Discretionary Fiscal Policy and Elections; the experience of the early years of EMU*, OECD Working Paper 2003, nr 351.
14. J. Ciak, *Wypełnianie finansowych wymogów Traktatu z Maastricht przez kraje obszaru euro i Polskę w realizowanej polityce budżetowej*, Bank i Kredyt 2003, nr 8.
15. *Code of Good Practices on Fiscal Transparency*, IMF 1998, revised 2001, kodeks dostępny na stronie: <http://www.imf.org/external/np/fad/trans/code.htm>, (z dnia 27.01.2006).
16. *Code of Good Practices on Transparency in Monetary and Financial Policies: Declaration of Principles*, IMF 26 wrzesień 1999, kodeks dostępny na stronie: <http://www.imf.org/external/np/mae/mft/code/index.htm#I>, (z dnia 27.01.2006).
17. *Communication from The Commission to Council and the European Parliament. Strengthening co-ordination of budgetary policies*, COM (2002) 668 final, Bruksela 2002.
18. Z. Darvas, A.K. Rose, G. Szapary, *Fiscal divergence and business cycle synchronization: irresponsibility is idiosyncratic*, NBER Working Paper 2005, nr 11580, tekst dostępny na stronie <http://www.nber.org/papers/w11580> (z dnia 25.09.2005).
19. M. Dunin-Wasowicz, *Suwerenność i pieniądz*, Sprawy Międzynarodowe 2003, nr 4.
20. P. De Grauwe, *Unia walutowa. Funkcjonowanie i wyzwania*, Wyd. PWE, Warszawa 2003.
21. J. De Haan, F. Amtenbrink, S. Eijffinger, *Accountability of Central Banks: Aspects and*

Quantification, Center for Economic Research Discussion Paper 1998, nr 9854.

22. M. Demertzis, A.H. Hallett, *Central Bank Transparency in Theory and Practice*, CEPR Discussion Paper 2002, nr 3639, artykuł dostępny na stronie: <http://www.cepr.org/pubs/dps/DP3639.asp>, (z dnia 15.03.2006).

23. S. Eusepi, *Does Bank Transparency Matter for Economic Stability?*, Primary Job Market Paper 12/15/2003, artykuł dostępny na stronie: <http://repec.org/sce2004/up.10672.1077839435.pdf>, (z dnia 15.03.2006).

24. M. Frenkel, C. Nickel, *How Symmetric are the Shocks Adjustment Dynamics Between the Euro Area and Central and Eastern European Countries*, International Monetary Fund, IMF Working Paper 2002, nr 222.

25. T. Gruszecki, *Teoria pieniądza i polityka pieniężna. Rys historyczny i praktyka gospodarcza*, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2004.

26. E. Hein, A. Truger, *Macroeconomic co-ordination as an economic policy concept t- opportunities and obstacles in the EMU*, WSI Discussion Paper 2004, nr 125.

27. R. P. Inman, D.L. Rubinfeld, *Subsidiarity and the European Union*, NBER Working Paper Series 1998, Working Paper 6556.

28. W. Jakóbiak, *Dylematy koordynacji polityki pieniężnej i fiskalnej*, Gospodarka Narodowa 2006, nr 1-2.

29. M. Jarmuzek, L.T. Orlowski, A. Radziwill, *Monetary Policy Transparency in Inflation Targeting Countries: the Czech Republic, Hungary and Poland*, CASE Studia i Analizy 2005, nr 281.

30. A. Majocchi, *Fiscal Policy Co-ordination in the European Union and the Financing of the Community Budget*, SSI Working Paper 2003, nr 1.

31. K. Markowski, *Rola państwa w gospodarce rynkowej*, Wyd. PWE, Warszawa 1992.

32. *OECD Best Practices for Budget Transparency*, OECD 2001, tekst dostępny na stronie: <http://www.oecd.org>, (z dnia 27.01.2006).

33. L. Oręziak, *Finanse Unii Europejskiej*, Wyd. PWN, Warszawa 2004.

34. *Perspektywy finansowe na lata 2007-2013 Wartość dodana oraz narzędzia realizacji*, Komunikat

Komisji dla Rady i Parlamentu Europejskiego, COM(2004) 487 wersja ostateczna.

35. *Public finance in EMU 2004*, European Commission, European Economy 2004, nr 3.

36. *Raport na temat korzyści i kosztów przystąpienia Polski do strefy euro*, NBP Warszawa 2004.

37. *Statistical Annex of European Economy, SPRING2006*, European Commission 2006.

38. K. Szeląg, *Koordinacja polityk gospodarczych w Unii Europejskiej – część I*, Bank i Kredyt 2003, nr 3.

39. K. Szeląg, *Polityka gospodarcza w strefie euro: koordynacja czy centralizacja?*, Bank i Kredyt 2004.

40. K. Szeląg, *Wpływ wprowadzenia euro na politykę gospodarczą UE. Implikacje dla Polski*, Niebieskie Księgi 2003, nr 9, Polskie Forum Strategii Lizbońskiej, Gdańsk 2003.

41. M. Walkowski, *Współczesne tendencje w rozwoju europejskich procesów integracyjnych*, Wyd. UAM, Poznań 1998.

42. E. Wojnicka, *Spory wokół teorii optymalnych obszarów walutowych*, Ekonomista 2002, nr 1.

43. A. Wojtyna, *Nowoczesne państwo kapitalistyczne a gospodarka: teoria i praktyka*, Wyd. PWN, Warszawa 1990.

44. A. Wojtyna, *Polityka makroekonomiczna w cyklu koniunkturalnym – nowe nurty w teorii*, Gospodarka Narodowa 2003, nr 5-6.

45. J. Woś, A. Hnatyszyn-Dzikowska, *Mechanizm dualizacji stabilizacyjnej funkcji państwa w warunkach europejskiej integracji gospodarczej*, w: "Systemy gospodarcze i ich ewolucja. Bilans pierwszych lat członkostwa w Unii Europejskiej", red. S. Swadźba, wyd. AE Katowice, Katowice 2006.

46. J. Woś, A. Hnatyszyn-Dzikowska, *Stabilizacyjna funkcja państwa w teoriach współczesnych szkół ekonomicznych*, Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny 2006, nr 4.

47. *Wzmocnienie zarządzania gospodarczego – Reforma Paktu na Rzecz Stabilności i Wzrostu*, Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego, ECO/160, Bruksela 15 lutego 2006.